

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Pykälässä todetaan, että henkilön tulisi esittää selvitys siitä, että hän kokee pysyvästi kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen. Vaikka lakiluonnoksessa todetaankin perustellusti, että selvityksen sisällölle ei voida asettaa tarkempia edellytyksiä, olisi lain tulkinnan ja soveltamisen kannalta tärkeää - mahdollisuuksien mukaan - tarkentaa annettavaa selvitystä ja lakiluonnoksessa tarkoitettua pysyvyyden määritelmää. Tarkennuksen tarve liittyy lähinnä siihen, ettei pykälän tarkoittamaa selvitystä ja pysyvyyden kokemusta tulkittaisi eri tavoin ja lain soveltaminen olisi mahdollisimman yhdenmukaista.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodostaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Hakemuksen käsittelystä ja vireillepanossa olisi tärkeä huomioida saavutettavuus sekä kielelliset oikeudet. Vaikka kirjallista ja perusteltua hakemusta voidaan sinänsä pitää tarkoituksenmukaisena (varsinkin, kun lakiluonnoksessa mainitaan mahdollisuus asioida DVV:ssä sähköisesti, postitse sekä henkilökohtaisella asiointilla), olisi kirjallisen hakemuksen lisäksi suotavaa pohtia mahdollisuutta esimerkiksi suullisen hakemuksen jättämiselle. Kuten lakiluonnoksessakin todetaan, sukupuoli on moninainen ja sukupuoli-identiteetti on subjektiivinen kokemus. Asiakirjapohjainen hakemuksen käsittely tarkoittaa, että hakijan kirjallisen ilmaisukyvyn ja perustelujen saaminen tekstimuotoon ovat hakemuksen kannalta oleellisia. Perustelujen sekä asian selvittämisen kannalta mahdollisuus selvityksen jättämiseen henkilölle sopivimmassa muodossa tukisi henkilön mahdollisuuksia perustella hakemus hänelle sopivimmalla tavalla.

Pykälän 2 momentin mukainen tiedottaminen oikeusvaikutuksista on Essoten näkemyksen mukaan erittäin tärkeä tehtävä, joka lakiluonnoksen mukaan olisi DVV:n vastuulla. Lakiluonnoksen 3 § kuvatut oikeusvaikutukset ovat moninaiset ja DVV:n rooli hakijalle annettavasta tiedosta liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeudellisiin vaikutuksiin tulee turvata riittävän tarkasti sekä lainsäädännössä että käytännön resurssein DVV:lle.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Vaikka - edellisen pykälän mukaisesti - DVV on se taho, jolla on lain mukaan velvollisuus antaa tieto sukupuolen vahvistamisen vaikutuksista hakijalle, on oikeusvaikutuksien tunteminen ja niistä tarpeen mukaan viestiminen hakijalle tai hakemusta suunnittelevalle tärkeä osa muidenkin viranomaisten ja viranhaltijoiden toimintaa. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvuuissa lakiluonnoksen tullessa voimaan sosiaali- ja terveystalvuuksien henkilöstöä tulee tarpeen mukaan kouluttaa ja tiedottaa muutoksesta, jotta lainsäädännön muutos voidaan tarpeen mukaan viestiä ja neuvoa asiakkaita.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Kts. seuraava vastaus

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Lakiluonnoksen 4 § perusteluissa todetaan: ”Etenkin oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annetussa laissa asetetut oikeusvaikutukset on voimakkaasti sidottu tutkittavan mies sukupuoleen, mille on selkeät lisääntymisbiologiset perusteet. Myös sekä isyys- että äitiyslaki ovat edelleen voimakkaasti liitännäisiä sukupuolitettuihin lisääntymismekanismeihin. Tästä syystä momentissa on säännös siitä, että muussa kuin isyyslain 2 §:ssä tarkoitettussa tilanteessa vanhemmuus (isyys tai äitiys) määräytyy ja se vahvistetaan henkilön lisääntymisbiologisen sukupuolen perusteella. Vastaavasti isyyslaissa, äitiyslaissa ja oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annetussa laissa säädettyjen vanhemmuuden selvittämiseen, vahvistamiseen tai kumoamiseen liittyvät oikeusvaikutukset määräytyvät säännöksen mukaan henkilön lisääntymisbiologisen sukupuolen perusteella. Tämä tarkoittaa sitä, että isyys- ja äitiyslakia sekä lakia oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta sovellettaisiin lähtökohtaisesti henkilön lisääntymisbiologisen sukupuolen mukaan sukupuolen vahvistamisesta riippumatta.” (s. 69-70)

Pykälän 5 perusteluissa tuodaan esille, että vanhemmuuden nimike (äiti/isä) voidaan henkilön hakemuksella muuttaa vastaamaan hänen oikeudellista sukupuoltaan.

Kokonaisuudessaan lakiluonnos jättää näin avoimeksi sen, että vanhemmuuden nimikkeillä voidaan näin viitata 4§ mainittuun lisääntymisbiologiseen sukupuoleen tai henkilö voi muuttaa vanhemmuuden nimikkeen vastaamaan juridista sukupuoltaan. Vanhemmuuden nimikkeiden sukupuolittuneisuus ei poistu tämän lakiluonnoksen yhteydessä. Vaikka vanhemmuuden nimikkeiden sukupuolittuneisuutta ei välttämättä voikaan pelkästään tämän lakiluonnoksen yhteydessä muuttaa, tulisi sukupuolittuneiden vanhemmuuden nimikkeiden tarpeellisuutta lainsäädännössä tarkastella - varsinkin, kun samojen nimikkeiden käytössä voidaan lain perusteluiden mukaisesti viitata sekä lisääntymisbiologiseen että juridisesti vahvistettuun sukupuoleen.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

Ei kommentoitavaa

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Ei kommentoitavaa

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Näkemyksemme mukaan selvityksen mainintoihin lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen erityisesti lakiluonnoksessa 1§ mainittuun ikärajaan nähden on syytä tarkastella lakiluonnoksen seuraavissa vaiheissa. Vaikka ikärajaa onkin perusteltu lakiluonnoksessa, on selvityksessä tuotu esille myös tarvetta tarkastella alaikäisten lasten ja nuorten tilannetta. Sosiaali- ja terveystieteiden kannalta lasten ja nuorten kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista huolehtiminen vaatii, ettei alaikäisten tilannetta jätetä huomioimatta lakiluonnoksen yhteydessä.

Kokonaisuudessaan lakimuutoksella olisi vaikutusta henkilöstön tiedottamiseen ja koulutukseen lainsäädännön muutoksesta. Tietojärjestelmien osalta lakiluonnos saattaa lisätä tarvetta sille, että henkilön sukupuoli on merkitty ajantasaisesti ja luotettavasti niihin tietojärjestelmiin, jotka sisältävät tietoa asiakkaan sukupuolesta.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Näkemyksemme mukaan lainsäädännön muutos on tarpeellinen, jotta lainsäädäntö saadaan ihmisoikeusvelvoitteiden mukaiseksi. Henkilön itsemääräämisoikeuden ja yksityis- ja perhe-elämän suojan varmistamiseksi on lähtökohtaisesti perusteltua lisätä henkilön mahdollisuuksia vahvistaa sukupuoli.

Nieminen Sanni
Essote